

Zeevis voor de duinenabdij in Koksijde aangevoerd uit de haven van Nieuwpoort 1568-1569

De monniken van Ter Duinen bij Koksijde leefden volgens de regel van Citeaux, d.i. wat de tafel betreft: een standvastige viskalender die alleen op bepaalde hoogtijden door een intermezzo van vleesdagen werd onderbroken. Zo was het nog in de beroerde jaren 1560, nadat de late middeleeuwen heel wat dispensaties hadden doorgelaten. De monniken van de kwijnende abdij lieten niet na op de vooravond van de terugkerende grote vastenperiodes telkens ‘het laatste vlees’ te vieren⁽¹⁾.

Het handboek van de boursier (econoom) van het klooster bewaarde voor ons de gedetailleerde opgave van de levering van zeevis van 9 Oktober 1568 tot 9 Oktober 1569. Een dokument dat de stand van de visvangst op onze kust en van de vismarkt van Nieuwpoort weerspiegelt⁽²⁾.

De vis wordt geleverd, tegen de schommelende marktprijs, door Johanna Hermans, die een jaarloon van 36 pond par. ontvangt voor de regeling van de aankoop op de markt te Nieuwpoort en voor de thuisbezorging. Afzonderlijk staan een paar belangrijke leveringen van haring en gezouten vis door de baljuw van Nieuwpoort.

Als standvastige viseters hebben de Duinheren hun boursier week voor week de leveringen uit Nieuwpoort in zijn handboek laten inschrijven. Het werd een kapittel van tien bladzijden dat, onder de titel ‘*Leveringhe van den visch*’, in geen andere boekhouding van dagelijks leven is terug te vinden.

Ook in oorlogstijd kon de ‘cleene vaert’ op onze visrijke kust nog voort zaken doen. Na de heroovering van Duinkerke in 1558 door Egmont keren de gevluchte inwoners terug. De stad had veel geleden (en er o.m. heel haar archief bij verloren), er waren bijna geet boten meer overgebleven. Met kleiner vaartuigen werd de visvangst weer aangepakt: ‘de zeeman voer ter zee *ter cleene vaert*, om butten, platen, tonghen, rochen, twelcke golt al wat ghelt’. Er waren goede zaken te doen met de talrijke regimenten die legerden in de

(1) Over de verkwijning van de abdij in de 16e eeuw, zie Biekorf 1951, 7-16 (Het einde van de Duinenabdij te Koksijde). - Over het ‘laatste vlees’: Biekorf 1961, 314.

(2) ASB. Fonds Duinen, Hantbouck 1568, f. 84-89.

Streek van St.-Omaars, Atrecht, Ariën, Grevelinge ‘zo datter vele diverssche poorters deser stede van Duynkercke reysden met vissche en deden goet proffyt’⁽³⁾.

In 1598 noteert de kroniekschrijver van Duinkerke dat er is ‘overvloedich visch op dese coste, alst in langhe niet ghesien en was, van alerande rontvisch, als cabillau, gallen, scheelvisch, wytync, roobaert, rochen, platen ende andere visch’. Die grotere soorten verschenen dus maar bij uitzondering dicht onder de kust⁽⁴⁾.

De ‘kleine vangst’ bracht echter ook vis op de markt zoals Pauwel Heinderycx zal getuigen ca. 1680: ‘de arme lieden van de casselrie [van Veurne] die woonen omtrent de zee beneiren hun oock seer met zeevisch te vangen met cleene netten ende andere instrumenten, daer sy dickmaels de beste visch mede vangen als zeeaderkens (herdertjes), cleene salmenkens ende andere soorten die sy ter marckt bryngen, ende wort genaemt *cleene visch*’⁽⁵⁾.

Hier volgen nu eerst, alfabetisch, de soorten vis die aan het klooster in Koksijde geleverd werden, met aanduiding van de maand(en) van levering.

Vissoorten uit Nieuwpoort geleverd in 1568-1569

Ardere, arders.

Harder; wvl. barbier, herdertje. Fr. muge, surmulet.

Soort zeezalm, witte zalm (mugil chelo). Komt voor in de kustwateren (Zeeuwse stromen); als (h)erder zeer bekend in Zeeuws-Vlaanderen. Veelal reizend in grote Scholen.

Handel 1568: augustus en september.

Bart, bert; mv. barts, berts.

Zeebaars, ombervis; wvl. O.L. Vrouwervis (sciaena aquila). Fr. maigre d'Europe; eng. sea-bream.

Handel 1568: heel het jaar behalve februari-maart.

Baerghe, bartge.

Zie bart.

But, budt; mv. buts.

Bot (platvis); vgl. tarbot, heilbot (pleuronectes flesus).

Fr. flet commun; eng. flounder.

Handel 1568: mei-augustus; enkele in november (de paaitijd ligt in januari-mei).

(3) Kronyk van Duinkerke, ed. Piot, p. 331 (Brussel 1879).

(4) Kronyk van Duinkerke, p. 857.

(5) P. Heinderycx, Beschryvinghe van de Casselrye van Veurne, hs. Duclos (Biekorf 1959, 346), f. 94-95.

Brunvisch.

Meerzwijn, al. zeevarken, tuimelaar, bruintje. Behoort tot de walvisachtigen.

Handel 1568: augustus: 'een varsche stic brunvisch'.

Frutueren. Geen enkelvoud.

Kleine vis, geschikt om te bakken, bakvis. Bepaaldelijk sprout, schardijn. (Biekorf 1964, 223). Fr. esprot, eng. sprat.

Handel 1568: maart-april. - Geleverd per dozijn.

Ghezouten visch.

In juli-augustus geleverd door de baljuw van Nieuwpoort: drie tonnen 'ghezouten visch' tegen 15 lb. par. per ton.

Griete; mv. grieten.

Platvis; vertoont veel gelijkenis met de tarbot; wordt meestal afzonderlijk gevangen. Fr. barbue; eng. brill.

Handel 1568: slechts enkele in november, januari, juli en augustus.

Haring.

Johanna Hermans levert in maart 600 '*droghen harinc* te 40 scellinghen t'hondert'.

Voor de grote Vasten wordt, in februari, een last (12 tonnen) *tunneharinc* (natte haring) geleverd door de baljuw van Nieuwpoort.

Cabelliau.

Mv. cabelliauen, cabbelliauwen, cabelliaus.

Kabeljauw.

Handel 1568: overvloedig in de periode november-januari; vermindert in maart-mei; ontbreekt in juni-september.

(De paaitijd ligt in januari-april).

Corfharinc.

De in korven verhandelde droge haring (tegenover de *tunneharinc*, d.i. pekelharing in tonnen).

Handel 1568: juli-augustus. - Een extra (niet gedateerde) levering na januari 1569 betreft 600 '*droghen harinc*' tegen 40 schellingen het honderd.

Makreel; mv. makreels.

Gewone makreel (*scomber scombrus*) die onze kusten bezoekt vooral in juli-augustus en tranig is in zomer en najaar.

Handel 1568: mei-juli.

Noortvisch.

Slechts eenmaal vermeld: in mei 1569 een 'halve tonne noortvisch'(?).

Pladys; mv. pladysen.

Pladijs, de bekende platvis, soort schol; wvl. plate.

Handel 1568: op de markt heel 't jaar door, veelvuldig in voorjaar en zomer.

Plaetkins.

Kleine 'platen' (schollen).

Handel: 'vier plaetkins' één enkele maal geleverd (juni) 1569.

Roche; mv. rochen.

Rog.

Handel 1568: in beperkte hoeveelheid heel het jaar door; veelvuldig in mei-juni.

Roobaert; mv. roobaerts, roobaerden.

Grote poon, knorhaan, roodbaard (*trigla hirundo*). Fr. rouget. eng. tub-fish. Paaitijd: april-juli.

Handel 1568: in gering aantal november, december en juni.

Salm.

Een 'tonne schotse salm' wordt op 23 februari 1569 gekocht op de markt te *Brugge* tegen 42 pond parisis, als provisie voor de aanstaande grote Vasten (vastenspise).

Scelvischen, schelvischen.

Zo bekend als de kabeljauw, en eveneens in het kinderlied bezongen.

Paaitijd: januari-mei.

Handel 1568: niets in februari-september; enkele in maart; volle seizoen: oktober-januari.

Sculle; mv. scullen.

Schol, schar (platvis).

Handel 1568: juli-augustus.

Slachtonghen.

Grote tong (*solea vulgaris*) tegenover bloktong (middelsoort).

Worden verhandeld per paar, zoals ook de volgende kleinere tongen.

Handel 1568: begint in mei; veelvuldig juni-augustus.

Tonghen.

Handel 1568: zoals de slachtonghen.

Wijtinghen.

Wijting (*gadus merlangus*). Fr. merlan; eng. whiting.

evend in Scholen; paaitijd maart-april.

Handel 1568: niet in februari-maart; op de markt einde april; overvloedig in september. - Worden geleverd bij de tel; ook per dozijn

De uitgaven voor zeevis uit Nieuwpoort gedurende die twaalf maanden zien er uit als volgt (in ponden parisis, afgerond). Het boekjaar loopt, zoals gezegd, van 9 okt. 1568 tot 9 okt. 1569; oktober is feitelijk maar een halve maand, de uitgaven beginnen eerst op 16 oktober

Tabel van de uitgaven

oktober	15 pond	april	33 pond
november	38 -	mei	31 -

december	62 -	juni	45 -
januari	27 -	juli	26 -
februari	40 + 231 pond	augustus	35 -
maart	85 pond	september	20

Pasen 1569 viel op 10 april. De grote vastenperiodes liggen in de tabel weerspiegeld: de advent (december) met 62 pond en februari-maart (grote Vasten) resp. 40 en 85 pond staan aan de spits. Deze laatste vastenmaanden dienen echter te worden aangevuld met de levering in februari van een

scheepslast (d.i. 12 tonnen; 1 ton = 1.200 stuks) haring ‘omme de provisie vanden convente inden vasten’ tegen een som van 231 pond par. Leverancier van deze belangrijke hoeveelheid is de baljuw van Nieuwpoort, die in augustus-september ook nog drie tonnen ‘ghezouten visch’ levert (tegen 15 pond per ton).

De uitgaven voor zeevis bedragen tezamen 744 pond, terwijl de uitgaven voor boter en kaas gedurende hetzelfde jaar een totaal van 1.156 pond bereiken. De kloosterbevolking in 1568 telde 15 monniken (waaronder één broeder) en een huizen neerhofpersoneel van 24 knechten en 8 meiden. Alles samen een goede 50 personen.

In de 16e eeuw had de abdij nog wel oude titels en voorrechten van visserij op rivieren (o.m. bij Synthe; ook op de Venepe en in Hulsterambacht op de Schelde), doch deze visserijen werden sedertlang in pacht uitbesteed. Visvijvers, zoals kloosters en kastelen er onderhielden in het landschap van Binnen-Vlaanderen, heeft het grote ‘Cloostere aen de zeecant’ uiteraard nooit gehad. Wel komt nog tot in 1563 de strandvisserij in de rekeningen van het klooster bovenkijken, in uitgaven en in ontvangsten. Een surplus *seynevisch* van de zeegvisserij (zware strandvisserij met behulp van paarden) wordt in mei 1564 door de boursier van Duinen op de markt afgezet in Veurne en in Hondshoote. De uitgaven betreffen de netten (*seynen*), de strengen voor de *seyneperden* en de huurknecht die helpt bij het *seynen* langs het strand van Koksijde en Oostduinkerke⁽⁶⁾. Een deel van deze strandvangsten werd blijkbaar ook in de abdij zelf verbruikt.

A. Viaene

Geschreven exlibris

Op het voorste schutblad van een derde druk van ‘Het Leven... van Sr. Francoyse Clara van St. Lieven, Religieuse van de derde Orden van S. Francoys... door P. Franciscus Cauwe, Minder-Broeder Recollect’, gedrukt te Gent, bij Livinus de Clerck, 1710, heeft een geoefende hand het volgende ex-libris geschreven:

Deezen boek behoort toe aan Joannes Duvivier.
Die deezen Boek vinde
ik geve hem eenen schip
dat hy van den hos op den ezel spring.
1799

(6) Biekorf 1933, 341-354; 1970, 62 s.v. *seynevisch*. Over de strandvisserij op de Westkust zie ook Biekorf 1971, 183-184.